

ZWERFVUIL IS NIET MEER CHILL

HANDLEIDING VOOR HET GEBRUIK VAN HET LESPAKKET

Deze handleiding biedt een rode draad doorheen het lespakket. Zo willen we het schoolteam input en inspiratie geven om een klas- of schoolproject tegen zwerfvuil op te zetten.

INHOUDSTAFEL

1. **Waarom een lespakket over zwerfvuil?**
2. **Voor wie is dit lespakket?**
3. **Waaruit bestaat het lespakket?**
4. **Welke vakoverschrijdende eindtermen (VOET'en) behaal je met dit lespakket?**
5. **Welke algemene doelstellingen streeft dit lespakket na?**
6. **Waarom is een projectmatige aanpak belangrijk?**
7. **Hoe kan dit lespakket bijdragen aan een projectwerking op school?**
8. **Waar kan je terecht voor lokale informatie over zwerfvuilmeters, opruimacties of andere initiatieven?**
9. **Wie zijn de initiatiefnemers en projectpartners voor dit lespakket?**
10. **Interessante links**

1. Waarom een lespakket over zwerfvuil?

Voor het secundair onderwijs bestaat relatief weinig educatief materiaal rond zwerfvuil en zeker geen materiaal dat gericht is op gedragsverandering. Veelal beperkt het materiaal zich tot het kennisniveau. Terwijl leerlingen net een groep zijn die moeilijker bereikt worden via de klassieke sensibiliseringskanalen en bijgevolg minder ontvankelijk zijn voor dergelijke boodschappen. Bovendien blijkt uit onderzoek dat jongeren tussen 12 en 24 jaar meer zwerfvuil veroorzaken dan de gemiddelde Belg. We focussen daarom met dit lespakket op alle jaren en richtingen van het secundair onderwijs.

2. Voor wie is dit lespakket?

Dit lespakket bevat lessen voor alle jaren en richtingen van het secundair onderwijs binnen de onderwijsvormen ASO, TSO, BSO en KSO.

3. Waaruit bestaat het lespakket?

Hieronder vind je per vak een overzicht van de lessen. Heel wat lessen zijn echter voor meerdere vakken geschikt en met eventueel kleine aanpassingen kan je deze concepten ook in verschillende graden gebruiken.

Vak	Les	Lessuren	Graad
Artistieke opvoeding	Zwerfvuilgedrochten (assemblage)	2	1+2+3
	Zwerfvuil in de kijker (waarnemingstekenen)	2	1+2+3
	Zwerfvuil: mode/conceptuele kunst (assemblage)	2	1+2+3
	Stop-motion (filmtechniek)	3	1+2+3
	Muziek met zwerfvuil	1	1+2+3
	Theater der vuilnis	1	1+2+3
	Mozaïektegels	2	1+2
Aardrijkskunde	De plastic soep in de oceanen	1	2+3
	Ruimtelijke ordening en de impact op zwerfvuil	2	3
Chemie	Levenscyclusanalyse PET en PS	1	3
Economie	De impact van economische groei op afval	2	3
Frans	Sous les déchets la plage	1	2+3
	Qui produit les déchets sauvages?	1	2+3
Fysica	Afval sorteren: mens versus machine	1	3
Geschiedenis	Het begrip afval doorheen de geschiedenis	2	3
Informatica	Presentatie en debat	2	2+3
	Sensibilisatiecampagne	2	2+3
Levensbeschouwing	Darwin en de strijd tegen zwerfvuil	2	2+3
	Eigenzinnig krantenartikel	2	2+3
Lichamelijke opvoeding	Ladder van Lansink competitie	1	1+2+3
	De cyclus van afvalverwerking	1	1+2+3
Natuurwetenschappen	Voedselkringloop versus afvalkringloop	1	1+2
	Afbraaktijden - sorteren - afvalladder	1	1+2
Nederlands	Creatief fictieverhaal	1	1+2+3
	Interview	2	1+2+3

	Sprookje herschrijven	1	1	
	Het leven zoals het is – zwerfvuil	2	2+3	
Opvoedkunde	Beleidsvoorstellen: normen en waarden	1	3	
	Interne en externe motivatie	1	3	
PAV/MAVO	Bewustmakingscampagne	2	1	
	Zwerfvuilpoëzie	2	1	
	Zwerfvuilonderzoek op school	1	1	
	Van A(fval) tot Z(werfvuil) - leerlingenbundel	2	2+3	
	Groepsdruk en sociaal wenselijk gedrag	2	2+3	
	Zwerfvuil op mijn boodschappenlijstje?	2	2+3	
	Zwerfvuil en mijn consumptiegedrag	2	2+3	
	Zwerfboard (moodboard)	2	2+3	
	Zet eens een andere bril op je snoet	2	2+3	
	Sociale wetenschappen	Verpakkingen en gezondheid	2	2
		Een opruimactie als sociaal gebeuren	2	3
Talen	Limerick	1	2+3	
	Lezersbrief	1	2+3	
Techniek	Ontwerp prototype vuilnisbak	3	1	
	Biologisch afbreekbaar plastic maken	2	1	
	Papier maken	1	1	
Wiskunde	Enquêtegegevens	1	1	
	Zwerfvuil turven en in diagrammen gieten	1	1	
	Enquête verwerken/statistiek	1	2	
	Zwerfvuilgegevens in verschillende diagrammen	1	2	

4. Welke vakoverschrijdende eindtermen (VOET'en) behaal je met dit lespakket?

De verschillende lessen komen tegemoet aan de vakgebonden eindtermen. Voor deze eindtermen verwijzen we naar de lessen zelf. Dit lespakket is uiteraard ook bijzonder geschikt om aan vakoverschrijdende eindtermen te werken. Zo wordt gewerkt aan enkele vakoverschrijdende eindtermen op de gemeenschappelijke stam: communicatief vermogen (ET1), creativiteit (ET2), exploreren (ET8), initiatief (ET10), kritisch denken (ET11 & 13), open en constructieve houding (ET16 & 17), samenwerken (ET19), verantwoordelijkheid (ET20) en zorgzaamheid (ET27).

Ook meerdere eindtermen uit "Leren leren" worden met dit lespakket behaald.

Overzicht van de vakoverschrijdende eindtermen die behaald worden met dit lespakket:

<p>Context 4: OMGEVING en DUURZAME ONTWIKKELING</p>	<p>De leerlingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Participeren aan milieubeleid en -zorg op school (ET1) • Herkennen in duurzaamheidsvraagstukken: de verwevenheid tussen economische, sociale en ecologische aspecten en herkende invloed van techniek en beleid (ET2) • Zoeken naar mogelijkheden om zelf duurzaam gebruik te maken van ruimte, grondstoffen en goederen (ET3) • Zoeken naar duurzame oplossingen om de lokale en globale leefomgeving te beïnvloeden en te verbeteren
<p>Context 6: SOCIO-ECONOMISCHE SAMENLEVING</p>	<p>De leerlingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zetten zich in voor de verbetering van het welzijn en de welvaart in de wereld (ET3) • Hebben bij het kopen van producten oog voor duurzame ontwikkeling (ET4)
<p>Context 7: SOCIOCULTURELE SAMENLEVING</p>	<p>De leerlingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Beschrijven de dynamiek in leef- en omgangsgewoonten, opinies, waarden en normen in eigen en andere sociale groepen (ET1)

Bron: Publicatie van de Vlaamse overheid: voet@2010, nieuwe vakoverschrijdende eindtermen voor het secundair onderwijs.

5. Welke algemene doelstellingen streeft dit lespakket na?

We formuleerden vier algemene doelstellingen:

- De leerlingen veroorzaken zelf geen zwerfvuil.
- Ze zijn zorgzaam voor de publieke ruimte (dus de openbare weg waarlangs ze fietsen, station of bushalte waar ze wachten, hangplek voor de school en de school zelf).
- Ze bekrachtigen het veroorzaken van zwerfvuil negatief en het vermijden ervan positief.
- De leerlingen houden onafhankelijk van 'peer pressure' (sociale druk van hun leeftijdsgenoten waarmee ze zich identificeren en graag naar willen conformeren) hun positieve gedrag rond zwerfvuil vol.

De lessen zijn uitgewerkt voor verschillende graden. Per graad wordt er ook gewerkt aan verschillende specifieke doelen die betrekking hebben tot de zwerfvuilproblematiek. Zo is het mogelijk om opbouwend te werk te gaan.

Doelstellingen voor de 1ste graad

Cognitieve vaardigheden:

Leerlingen

- kunnen omschrijven wat zwerfvuil is, welke items hierin voorkomen, waar het gebeurt en in welke indicatieve hoeveelheden.
- kunnen de gevolgen van zwerfvuil op het leefmilieu (ook de afbraakperiodes van zwerfvuilfracties) en de maatschappelijke kost (visuele vervuiling, opruimen, economische kosten ...) opsommen.
- herkennen zwerfvuil in hun eigen omgeving en het publieke domein. Ze weten wat correct gedrag is inzake zwerfvuil: of ze voorkomen het afval of ze werpen het in een correct recipiënt (koppelen met de Ladder van Lansink voor preventie van afval).
- begrijpen hoe hun individuele gedrag hun leefomgeving beïnvloedt en kunnen dit toepassen op zwerfvuil.

Affectieve vaardigheden:

Leerlingen

- voorkomen zoveel mogelijk ongewenst verpakkingsafval.
- werpen ongewenst (verpakkings)afval in een afvalbak en indien er geen beschikbaar is, houden ze dit bij tot ze een geschikt recipiënt tegenkomen.
- dragen actief bij tot het schoonhouden van hun eigen omgeving (kan bv. de bushalte voor de school zijn, de snoeproute, een hangplek, zodat het ruimer gaat dan de strikte schoolomgeving).

Doelstellingen voor de 2de graad

(Opfrissing van de kennis en vaardigheden verworven in de 1ste graad)

Cognitieve vaardigheden:

Leerlingen

- verwerven inzicht in de functies van de openbare ruimte en hoe personen met de publieke ruimte omgaan.
- kunnen het verschil tussen individueel en collectief belang, de spanning die hiertussen kan bestaan en hoe met deze spanning wordt omgegaan, omschrijven. Ze kunnen dit toepassen op zwerfvuil.
- kunnen omschrijven welke maatschappelijke normen en welk beleid in Vlaanderen geldt rond zwerfvuil en hoe normen afgedwongen, bekrachtigd of genegeerd worden. Voor zwerfvuil kennen ze verschillende instrumenten om de norm af te dwingen en hun voor- en nadelen.
- kunnen de cyclus van afvalverwerking en materiaalstromen en hoe zwerfvuil die stromen doorbreekt beschrijven.

Affectieve vaardigheden:

Leerlingen

- vormen hun eigen mening rond zwerfvuil en zijn in staat om deze te verwoorden.
- kunnen hun eigen mening rond zwerfvuil beargumenteren en wijzigen onder invloed van nieuwe kennis en argumenten.
- hebben inzicht in de sociale processen die zwerfvuil kunnen bevorderen of net tegengaan, zoals groepsdruk of gebrek aan eigenaarschap op collectieve ruimte. Ze kunnen met deze processen omgaan, bv. via 'peer pressure' positief gedrag rond zwerfvuil bevestigen.

Doelstellingen voor de 3de graad

(Opfrissing van de kennis en vaardigheden verworven in de 1ste & 2de graad)

Cognitieve vaardigheden:

Leerlingen

- kunnen beschrijven hoe een zwerfvuilbeleid impact kan hebben op de hoeveelheid zwerfvuil (sensibilisering, vuilbakken plaatsen, opruimen, boetes ...).
- kunnen verschillende reactiemogelijkheden op sociaal gewenst en ongewenst gedrag inzake zwerfvuil bedenken en opsommen.

Affectieve vaardigheden:

Leerlingen

- kunnen via een zelfgekozen actie rond zwerfvuil invloed uitoefenen op de publieke opinie of de publieke ruimte in hun eigen omgeving (i.e. de schoolomgeving).
- durven negatief reageren op normoverschrijdend gedrag rond zwerfvuil en positief gedrag bekrachtigen.
- kunnen ingaan tegen groepsdruk ('peer pressure') en vasthouden aan positief gedrag rond zwerfvuil.

6. Waarom is een projectmatige aanpak belangrijk?

Alle lessen in het lespakket staan op zichzelf en kunnen los van de andere lessen uitgevoerd worden. Toch raden we aan om deze lessen te integreren in een project. Met deze lessenreeks wordt immers een gedragsverandering bij de leerlingen beoogd en dit is niet haalbaar binnen het tijdsbestek van enkele uren. Om duurzame resultaten te bereiken, is het aangewezen om een dergelijk project over verschillende jaren te spreiden en in te werken in het schoolwerkplan. Participatie van de leerlingen is hierbij enorm belangrijk. Het is immers al meermaals bewezen dat acties of initiatieven die vanuit de leerlingen zelf komen, meer effect hebben dan opgelegde maatregelen.

Met het oog op afvalvermindering werden in de Victor Hortaschool in Evere ludieke vuilnisbakken ontworpen die de hoeveelheid afval visueel maken of als doel hebben de hoeveelheid afval te verminderen. Zo maakten ze een vuilnisbak van een kast waarvan één zijde doorzichtig was en tekenden ze daarop een rode lijn. De schoonmaakdienst deed al het zwerfvuil van de speelplaats in deze vuilbak en wanneer het afval de rode lijn bereikte, werden de drankautomaten één week afgesloten. Het bleek een efficiënte methode te zijn. Om een integrale aanpak na te streven, is het belangrijk om deze technische ingrepen te koppelen aan leermomenten.

Om deze redenen, kan je verschillende lessen uit dit lespakket gebruiken in een project tegen zwerfvuil en ze aan elkaar koppelen. Zo kan iedereen zijn steentje bijdragen aan het samen realiseren van hetzelfde doel, namelijk de gemeenschappelijke strijd tegen zwerfvuil.

Het project kan zich situeren in een welbepaalde graad, maar kan ook op schoolniveau uitgevoerd worden.

Op de volgende pagina vind je aanwijzingen hoe een dergelijk project per graad kan ingericht worden.

7. Hoe kan dit lespakket bijdragen aan een projectwerking op school?

Tips voor een project in de eerste graad

Een klasproject is een actiemodel voor de leerkrachten om samen met de leerlingen te werken rond de zwerfvuilproblematiek. De eerste stap is de bewustmaking. De lessen wiskunde sluiten daarbij aan: enerzijds worden de leerlingen en hun 'peers' in een enquête bevraagd over hun eigen gedrag ten opzichte van zwerfvuil, anderzijds zullen zij door het tellen van het zwerfvuil langs de straat zich bewust worden van de omvang van de problematiek. Op basis van deze vaststellingen vormen de leerlingen samen een mening. Een interview met een betrokken partij kan daarbij verhelderend zijn.

Daarna visualiseren zij zich hoe het anders kan. Dit kan bijvoorbeeld aan de hand van een creatief fictieverhaal, het schrijven van een sprookje of het maken van een stop motion filmpje. Ook versterken ze hun gevoelens over de aanwezigheid van zwerfvuil door het verzamelde afval te gebruiken in de lessen artistieke opvoeding, bijvoorbeeld door zwerfvuilgedrochten te maken of modebewuste assemblagekunst. Tenslotte wordt gewerkt aan een actieplan: een bewustmakingscampagne, een zwerfvuilactie op en rond de school, een vuilbak ontwerpen of onrechtstreekse oplossingen, zoals het maken van biologisch afbreekbare plastic of recycleren van afval.

Tips voor een project in de tweede graad

Een project kan gedragen worden door één of meerdere voortrekkersklassen die de dynamiek op school in gang zetten. Dit kan bijvoorbeeld starten met een verspreiding van de enquête over zwerfvuil, zodat de voortrekkersklas de resultaten kan analyseren in de wiskundeles. Probeer het referentiekader van de leerlingen zo goed mogelijk te verruimen. De les over groepsdruk legt bijvoorbeeld de nadruk op het sociale aspect van de zwerfvuilproblematiek en de les rond verpakkingen en gezondheid laat de leerlingen kritisch nadenken over de verantwoordelijkheid van de verpakkingindustrie. In de lessen natuurwetenschappen wordt dan weer dieper ingezoomd op de ecologische aspecten van zwerfvuil.

En waarom het thema niet eens verkennen tijdens de lessen Frans? De leerlingen leren de woordenschat kennen aan de hand van een betekenisvol lied over zwerfvuil. De lessen levensbeschouwing bieden de mogelijkheid om filosofisch stil te staan bij zwerfvuil en wat dacht je van een afvalladdercompetitie om het thema ook door te trekken in de lessen lichamelijke opvoeding? Mozaïektegels ontworpen tijdens de les artistieke opvoeding, maken het project zichtbaar op school en kunnen zelfs permanent een plaatsje krijgen om iedereen te herinneren aan jullie strijd tegen zwerfvuil.

Ook een antizwerfvuilrap of een goed geschreven limerick kunnen helpen om het project op graad- of schoolniveau te dragen en te doen leven bij de leerlingen. Om andere doelgroepen, zoals de ouders, bij het project te betrekken, kunnen de lezersbrief, limerick, zwerfvuilrap of mozaïektegels een plaatsje in de schoolkrant krijgen.

Tips voor een project in de derde graad

Een goed uitgebouwd project zorgt ervoor dat de werkelijkheid/zwerfvuilproblematiek verkend wordt vanuit verschillende invalshoeken, wat maakt dat het concreet vorm krijgt in de praktijk (= zwerfvuil hoort in de vuilnisbak en is dus niet meer chill). Wil je werk maken van zwerfvuil en wil je de jongeren in de derde graad zo ver krijgen dat ze overgaan tot actie? Ga dan samen met je collega's aan de slag en breng gedurende een lange periode het thema 'zwerfvuil' tot leven op jouw school.

Als het thema gaat leven in verschillende vakken, zijn de leerlingen meer gemotiveerd en betrokken.

Enkele voorstellen om in de derde graad te werk te gaan:

Wat willen we weten (hoofd) over zwerfvuil (en de eventuele gevolgen)?

De lessen natuurwetenschappen laten de leerlingen kennismaken met de fysische eigenschappen van scheidingstechnieken bij zwerfvuil en nemen de levenscyclus van PET en PS even onder de loep. De lessen economie bestuderen de impact van de economische groei op afval. De lessen aardrijkskunde zoomen in op de problematiek van zwerfvuil in de Stille Oceaan, de knelpunten van zwerfvuil en de impact van ruimtelijke ordening op zwerfvuil. Binnen de lessen opvoedkunde passen we de normen en waarden toe op zwerfvuil. De lessen PAV vertrekken vanuit het consumptiegedrag van de leerlingen en kijken vanuit een andere bril naar de zwerfvuilproblematiek. De les geschiedenis vergelijkt via twaalf aspecten twee groepen artefacten uit verschillende historische periodes, Romeinse gebruiksvoorwerpen in Terra Sigillata en blikjes, en benaderen vanuit deze oogpunten de zwerfvuilproblematiek.

Wat willen we doen (handen) aan deze problematiek? Wat kunnen we zijn (hart)?

Het is van groot belang dat we de leerlingen motiveren om zelf actie te ondernemen en dat ze betrokken raken bij deze problematiek. In de lessen Nederlands gaan de leerlingen zelf op onderzoek in en rond de school om de zwerfvuilsituatie daar te verkennen. Met deze informatie kan je tijdens de les informatica aan de slag met een Prezi-presentatie om een blik te werpen op zwerfvuil op en rond de school. De lessen STW, PAV en een andere les informatica gaan over tot campagne voeren op school. Wil je het geheel wat meer kleur geven op je school en zwerfvuil ook letterlijk in de kijker zetten, neem dan zeker een kijkje bij de lessen artistieke opvoeding om ideeën op te doen!

8. Waar kan je terecht voor lokale informatie over zwerfvuilmeters, opruimacties of andere initiatieven?

Gebruik tijdens de les over het project zoveel mogelijk lokale voorbeelden, cijfers of initiatieven. Ga op zoek naar (opruim)acties van de intercommunale waartoe de gemeente of stad waarin de school ligt, behoort. Contacteer de milieuambtenaar of duurzaamheidsambtenaar van je gemeente voor meer informatie en/of concrete cijfers. Ook op mooimakers.be vind je heel wat lokale zwerfvuilmeters.

9. Wie zijn de initiatiefnemers en projectpartners voor dit lespakket?

Initiatiefnemer: stuurgroep zwerfvuil Vlaanderen

Dit lespakket is een gezamenlijk initiatief van de OVAM, Fost Plus en de lokale overheden.

Fost Plus verenigt de bedrijven die verpakte producten op de markt brengen. De lokale overheden, die verantwoordelijk zijn voor de openbare reinheid, zijn verenigd in de Vereniging voor Vlaamse Steden en Gemeenten. De OVAM is verantwoordelijk voor het materialen- en bodemsaneringsbeleid in Vlaanderen.

mooimakers.be
 www.ovam.be
 www.fostplus.be
 www.vvsg.be

Projectpartners: GREEN vzw & Arteveldehogeschool GREEN vzw

GREEN vzw is een organisatie die jongeren en volwassenen duurzaam leert leven. Sinds 1997 ontwikkelt en begeleidt ze projecten, vormingen en lespakketten rond water, energie, mobiliteit, duurzame consumptie, natuur, ...

www.greenbelgium.org

Arteveldehogeschool

De Arteveldehogeschool staat garant voor sterke diploma's en begeleiding op maat. Studenten kunnen er terecht voor 16 bacheloropleidingen, 3 masters, 3 banaba's en een hele reeks postgraduat en bijscholingen. De Arteveldehogeschool is lid van de Associatie Universiteit Gent.

www.arteveldehs.be

10. Interessante links

Mooimakers: het Vlaamse initiatief tegen zwerfvuil & sluikestort

mooimakers.be

Internationale actie met als doel het zwerfvuil per land in kaart te brengen en op één dag per jaar samen op te ruimen.

www.letsdoitworld.org en www.letsdoitbelgium.org

Gratis workshops over afvalbeheer en -preventie voor het secundair onderwijs

http://www.fostplus.be/Teachers/Pages/Nice_and_clean.aspx

Educatie voor Duurzame Ontwikkeling – De vlag en de lading brochure van het Departement Leefmilieu, Natuur en Energie

<http://www.lne.be/themas/natuur-en-milieueducatie/algemeen/edo/docs/vlag-en-lading>

D.O.O.S. - Duurzame Ontwikkeling Op School nascholingsproject van Arteveldehogeschool en GREEN vzw

http://www.arteveldehs.be/file.asp?filetype=doc/07/012/012/006/folder_doos20122013.pdf

Campagnewebsite van Nederland Schoon met lespakket en filmpjes voor het secundair onderwijs

<http://www.nederlandschoon.nl/scholen/voortgezet>